

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กฎหมายสิทธิบัตรมีรากฐานมาจาก 2 ทฤษฎีหลัก ได้แก่ ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights Theory) ซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิของนักประดิษฐ์ และทฤษฎีว่าด้วยเศรษฐกิจ (Economic Theory) ซึ่งมุ่งคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะ¹ โดยทฤษฎีว่าด้วยเศรษฐกิจเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ขับเคลื่อนการสร้างระบบสิทธิบัตรในปัจจุบัน²

กฎหมายสิทธิบัตรบนทฤษฎีว่าด้วยเศรษฐกิจอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างนักประดิษฐ์และสังคม โดยรัฐทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน กล่าวคือ นักประดิษฐ์จะได้รับสิทธิทางกฎหมายจากรัฐในการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์คิดค้นของตนแต่เพียงผู้เดียว แลกเปลี่ยนกับการยอมเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการประดิษฐ์คิดค้น หรือที่เรียกว่า “ข้อมูลสิทธิบัตร” นั้นแก่รัฐเพื่อนำมาเผยแพร่แก่สังคม ดังนั้น การนำข้อมูลสิทธิบัตรมาเผยแพร่ให้สังคมได้เรียนรู้และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยี จึงเป็นเจตนารมณ์อันสำคัญของกฎหมายสิทธิบัตร³

ด้วยเหตุนี้ กฎหมายสิทธิบัตรจึงกำหนดเงื่อนไขถึง 4 ประการในการพิจารณา ก่อนที่จะให้สิทธิประโยชน์ดังกล่าวแก่นักประดิษฐ์ ซึ่งได้แก่⁴

- 1) ต้องเป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ (Novelty)
- 2) ต้องมีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (Inventive Step)
- 3) ต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ (Industrial Applicability)⁵

¹ จักรกฤษณ์ ควรพจน์. (2544). *กฎหมายสิทธิบัตร [แนวความคิดและบทวิเคราะห์] แก้ไขเพิ่มเติมและปรับปรุงใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 37.

² บริการส่งเสริมงานตุลาการ. (2532). *กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ชุดนิเทศการพิมพ์.

³ จักรกฤษณ์ ควรพจน์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 36-38.

⁴ ชรรยง พวงราช. (2543). *คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 18-19.

⁵ จักรกฤษณ์ ควรพจน์. (2544). อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 81.

4) ต้องทำการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ที่สมบูรณ์และชัดเจนจนถึงระดับที่ผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามได้เป็นผลสำเร็จ อีกทั้งกฎหมายสิทธิบัตรของหลายประเทศยังกำหนดให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องเปิดเผยวิธีการที่ดีที่สุด (Best Mode) ด้วย⁶

ทั้งนี้ เพื่อรับรองว่าข้อมูลสิทธิบัตรที่ได้รับตอบแทนกลับมานั้นคุ้มค่ากับการที่สังคมต้องถูกกีดกันจากการใช้ประโยชน์ในข้อมูลความรู้ดังกล่าว⁷ เพราะฉะนั้น ข้อมูลสิทธิบัตรจึงมีคุณค่ามหาศาลทั้งในทางเศรษฐกิจ คือ สามารถสร้างกำไรได้ และในทางสังคม คือ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เห็นได้จากผลงานการประดิษฐ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงโลกนั้นล้วนแล้วแต่มีสิทธิบัตรทั้งสิ้น⁸ เช่น สิทธิบัตรในการประดิษฐ์หลอดไฟ ของทอมัส แอลวา เอดิสัน (Thomas Alva Edison)⁹ สิทธิบัตรในการประดิษฐ์โทรศัพท์ ของอเล็กซานเดอร์ เกรแฮม เบลล์ (Alexander Graham Bell)¹⁰ สิทธิบัตรในการประดิษฐ์ระบบควบคุมอากาศยานพลศาสตร์ (The System of Aerodynamic Control) ที่ช่วยในการบินของ ออวิลล์ ไรต์ (Orville Wright) และวิลเบอร์ ไรต์ (Wilbur Wright)¹¹

ข้อมูลสิทธิบัตรจะถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยผ่านรัฐซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการนำข้อมูลสิทธิบัตรมาเผยแพร่ต่อสาธารณชนและให้สิทธิแก่สาธารณชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลสิทธิบัตรได้อย่างเสรี ในอดีตสำนักสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ จะทำการตีพิมพ์เอกสารและประกาศเผยแพร่ข้อมูลสิทธิบัตรให้สาธารณชนสามารถเข้าดูได้ แต่ในปัจจุบันสำนักสิทธิบัตรเหล่านี้ได้นำข้อมูลสิทธิบัตรมาประกาศเผยแพร่ในรูปแบบของฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต (Internet) ให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย¹²

⁶ จักรกฤษณ์ ควรวพจน์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 208-209.

⁷ Tim Roberts. (2018). *Sufficiency of Disclosure (Enabling Disclosure Disclosure of Prior Art, Best Mode)* (Online). Available from: http://www.wipo.int/export/sites/www/meetings/en/2006/scp_of_ge_06/presentations/scp_of_ge_06_roberts.pdf.

⁸ จักรกฤษณ์ ควรวพจน์. (2544). อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 208-209.

⁹ Wikipedia. (2018). *Thomas Edison* (Online). Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Edison.

¹⁰ Wikipedia. (2018). *Alexander Graham Bell* (Online). Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Graham_Bell.

¹¹ Wikipedia. (2018). *Wright brothers* (Online). Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Wright_brothers.

¹² World Intellectual Property Organization (WIPO). (2018). *Frequently Asked Questions: Patents* (Online). Available from: http://www.wipo.int/patents/en/faq_patents.html.

เมื่อสาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลสิทธิบัตรได้ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยแบ่งการใช้ประโยชน์เป็น 2 รูปแบบ ดังนี้¹³

1) การใช้ประโยชน์ระหว่างอายุการคุ้มครองสิทธิบัตรเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า ทดลอง หรือวิจัย อันเป็นข้อยกเว้นการละเมิดสิทธิบัตร

2) การใช้ประโยชน์ภายหลังสิ้นสุดอายุการคุ้มครองสิทธิบัตร โดยไม่มีข้อจำกัด

ข้อมูลสิทธิบัตรดังกล่าวอยู่ในรูปแบบของเอกสารตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรและรูปภาพเท่านั้น ซึ่งเพียงพอต่อการอธิบายรายละเอียดการประดิษฐ์อย่างสมบูรณ์และชัดเจนจนผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นสามารถปฏิบัติตามสิ่งที่บรรยายไว้ได้เป็นผลสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิทยาศาสตร์มีความก้าวหน้ามากขึ้น จนสามารถนำเอาความรู้ทางด้านต่างๆ ของวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับสิ่งมีชีวิตได้ ทำให้มีการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตขึ้น หรือที่เรียกว่าการประดิษฐ์ในสาขาเทคโนโลยีชีวภาพและนำไปสู่ปัญหาของการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ตามเงื่อนไขของกฎหมาย กล่าวคือ การเปิดเผยข้อมูลการประดิษฐ์ได้อย่างสมบูรณ์และชัดเจนจนถึงขั้นที่ผู้เชี่ยวชาญในสาขานี้สามารถปฏิบัติตามได้เป็นผลสำเร็จนั้น ซึ่งมาจากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ¹⁴

1) การบรรยายสภาพหรือลักษณะของสิ่งมีชีวิต โดยอาศัยเพียงลายลักษณ์อักษรหรือรูปภาพยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เข้าใจในสภาพหรือลักษณะของสิ่งมีชีวิตนั้นได้อย่างแท้จริง

2) การประดิษฐ์ในสาขาเทคโนโลยีชีวภาพให้เป็นผลสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยต้นแบบสิ่งมีชีวิตซึ่งได้แก่ จุลชีพ (Microorganisms) ที่เกี่ยวข้องมาร่วมในการประดิษฐ์ด้วย

ตัวอย่างเช่น การผลิตเอนไซม์ขจัดคราบไขมัน ซึ่งเป็นผลผลิตจากแบคทีเรียที่เกิดจากการตัดต่อพันธุกรรมนั้นจะไม่สามารถกระทำได้ถ้าปราศจากแบคทีเรียต้นแบบดังกล่าว ถึงแม้ว่านักวิจัยจะพยายามนำแบคทีเรียชนิดเดียวกันนั้น มาตัดต่อพันธุกรรมตามที่บรรยายไว้ในข้อมูลสิทธิบัตรก็อาจให้ผลที่ไม่เหมือนกัน

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเกิดแนวปฏิบัติในการฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรขึ้นเป็นครั้งแรกที่ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยสำนักสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าสหรัฐอเมริกา

¹³ Tim Roberts. (2018). *Sufficiency of Disclosure (Enabling Disclosure Disclosure of Prior Art, Best Mode)* (Online). Available from: http://www.wipo.int/export/sites/www/meetings/en/2006/scp_of_ge_06/presentations/scp_of_ge_06_roberts.pdf.

¹⁴ จักรกฤษณ์ ควรวจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 119-120.

(The United States Patent and Trademark Office: USPTO) แนะนำให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการจดสิทธิไว้กับสถาบันรับฝาก (Depository) ซึ่งเปิดให้บริการรับฝากจดสิทธิ และผู้ขอรับสิทธิบัตรจะต้องยินยอมให้มีการเผยแพร่จดสิทธิดังกล่าวแก่สาธารณชนด้วย เนื่องจากจดสิทธิดังกล่าวถือเป็นข้อมูลสิทธิบัตรรูปแบบหนึ่ง ดังนั้น สาธารณชนจึงต้องสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้เช่นเดียวกับข้อมูลสิทธิบัตรทั่วไป¹⁵ เพื่อการเรียนรู้และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตร

แนวปฏิบัติดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการเปิดเผยรายละเอียดของการประดิษฐ์ในสาขาเทคโนโลยีชีวภาพได้อย่างสมบูรณ์และชัดเจนแก่สาธารณชนได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย¹⁶ ซึ่งนำไปสู่การที่ประเทศต่างๆ กำหนดกฎเกณฑ์การฝากจดสิทธิเพื่อการขอรับสิทธิบัตรขึ้น เพื่อรับรองว่าสาธารณชนจะสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจดสิทธิดังกล่าวได้เช่นเดียวกับข้อมูลสิทธิบัตรในรูปแบบดั้งเดิม จดสิทธิดังกล่าวเป็นข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประดิษฐ์ที่สังคมต้องได้รับแลกเปลี่ยนจากการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ดังกล่าวตามเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งผู้เขียนศึกษาวิจัยพบว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวมีเนื้อหาที่สำคัญแบ่งเป็น 5 หมวด ดังนี้

1) หมวดขั้นตอนและเงื่อนไขของการฝากจดสิทธิ ซึ่งกำหนดหน้าที่ของผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องปฏิบัติเมื่อยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับจดสิทธิ ได้แก่ รายละเอียดการประดิษฐ์ที่ต้องทำการฝากจดสิทธิ กำหนดเวลาการฝากจดสิทธิ และกำหนดเวลาการยื่นข้อมูลเกี่ยวกับการฝากจดสิทธิ และสภาพและระยะเวลาของการฝากจดสิทธิ

2) หมวดสถาบันรับฝากและมาตรฐานของสถาบันรับฝาก ซึ่งกำหนดสถาบันรับฝากและมาตรฐานของสถาบันรับฝากที่กฎหมายรับรองให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรสามารถฝากจดสิทธิเพื่อประกอบการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรได้

3) หมวดหลักเกณฑ์การให้จดสิทธิ ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ในการให้จดสิทธิแก่สาธารณชน ได้แก่ กำหนดเวลาการให้จดสิทธิ ขั้นตอนการให้จดสิทธิ และเงื่อนไขการให้จดสิทธิ

¹⁵ John H. Gibson. (1989). *New Developments in Biotechnology: Patenting Life* (1 st edition). USA: U.S. Congress, Office of Technology Assessment. Page 141.

¹⁶ John H. Gibson. (1989). *New Developments in Biotechnology: Patenting Life* (1 st edition). USA: U.S. Congress, Office of Technology Assessment. Page 141.

4) หมวดหลักเกณฑ์การฝากจุลชีพซ้ำ ซึ่งกำหนดให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรหรือเจ้าของสิทธิบัตรต้องทำการฝากจุลชีพซ้ำในกรณีที่จุลชีพที่ฝากไว้นั้นอยู่ในสภาพที่ไม่อาจใช้ประโยชน์ได้ต่อไป เช่น สูญหาย หรือเสื่อมสภาพ

5) หมวดผลของการไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของการฝากจุลชีพ ซึ่งกำหนดผลหรือบทลงโทษของการที่ผู้ขอรับสิทธิบัตรหรือเจ้าของสิทธิบัตรไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้

กฎเกณฑ์ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเก็บรักษาจุลชีพให้สามารถเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ และทำให้สาธารณชนมีสิทธิเข้าถึงจุลชีพดังกล่าวได้เช่นเดียวกับข้อมูลสิทธิบัตรทั่วไปตามหลักกฎหมายสิทธิบัตร

สำหรับกฎหมายสิทธิบัตรไทยกำหนดกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรไว้ในรูปของกฎกระทรวงและประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา ดังนี้

- กฎกระทรวงฉบับที่ 21 (พ.ศ.2542) เรื่องหลักเกณฑ์การขอรับสิทธิบัตร
- ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา (พ.ศ.2542) เรื่องการกำหนดแบบพิมพ์คำขอรับสิทธิบัตร คำขอถือสิทธิวันยื่นคำขอในต่างประเทศเป็นครั้งแรก และเอกสารประกอบคำขอดังกล่าวและจำนวนสำเนา

- ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา (พ.ศ.2542) เรื่อง กำหนดรายชื่อสถาบันที่รับฝากเก็บจุลชีพ

กฎกระทรวงและประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าว กำหนดกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรไว้เพียง 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก ผู้ขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เกี่ยวกับจุลชีพใหม่ต้องทำการฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตร

ประการที่สอง ผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องยื่นข้อมูลเกี่ยวกับการฝากจุลชีพมาพร้อมกับคำขอรับสิทธิบัตร และ

ประการที่สาม ผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องทำการฝากจุลชีพดังกล่าวไว้กับสถาบันรับฝากที่กรมทรัพย์สินทางปัญญารับรอง

จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการฝากจุลชีพไว้กับสถาบันรับฝากที่กฎหมายรับรองก็เป็นอันสิ้นสุดหน้าที่ซึ่งผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องปฏิบัติ โดยผู้ขอรับสิทธิบัตรไม่มีหน้าที่อื่นใดต้องปฏิบัติอีก เช่น การฝากจุลชีพอย่างต่อเนื่องตลอดอายุการคุ้มครองสิทธิบัตร หรือการฝากจุลชีพซ้ำในกรณีที่จุลชีพที่ฝากไว้แต่เดิมนั้นสูญหายหรือเสื่อมสภาพ ที่สำคัญคือกฎหมายสิทธิบัตรของไทยไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์การให้จุลชีพแก่สาธารณชน

ด้วยเหตุนี้ สาธารณชนจึงยังไม่มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย ซึ่งขัดกับหลักกฎหมายสิทธิบัตร เพราะในขณะที่เจ้าของสิทธิบัตรได้รับการคุ้มครองสิทธิเด็ดขาด¹⁷ ในการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์นั้นอย่างเต็มที่ แต่สาธารณชนไม่อาจเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพดังกล่าวได้ ดังนั้น สาธารณชนไทยจึงไม่อาจเรียนรู้และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการประดิษฐ์ที่มีจุลชีพเข้ามาเกี่ยวข้องได้อย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตร

ในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและยุโรป และข้อตกลงระหว่างประเทศ ได้แก่ สนธิสัญญากรุงบูดาเปสต์ว่าด้วยการจัดตั้งระบบรับฝากจุลชีพระหว่างประเทศเพื่อกระบวนการในการขอรับสิทธิบัตร (Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purpose of Patent Procedure 1977) และกฎเกณฑ์ภายใต้สนธิสัญญากรุงบูดาเปสต์ฯเปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศไทย โดยมุ่งศึกษาสิทธิดังกล่าวภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรซึ่งกำหนดกฎเกณฑ์การฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรเป็นหลัก ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากฎเกณฑ์การฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรของประเทศไทยในอันที่จะทำให้สาธารณชนมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทยได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตร

ทั้งนี้ ผู้เขียนขอใช้คำว่า “จุลชีพ” เป็นหลักในการอธิบายงานวิจัยและตั้งชื่อหัวข้อต่างๆ ในงานวิจัยฉบับนี้ เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย และกฎหมายสิทธิบัตรไทยนั้นใช้คำว่าจุลชีพโดยไม่มีการใช้คำว่า “ชีววัตถุ” ในขณะที่กฎหมายสิทธิบัตรของบางประเทศใช้คำว่าชีววัตถุซึ่งมีความหมายกว้างกว่า ทั้งนี้ ผู้เขียนจะได้อธิบายรายละเอียดต่อไปในเนื้อหาของงานวิจัยนี้

¹⁷สิทธิเด็ดขาดหรือสิทธิแต่ผู้เดียว (Exclusive rights) หมายถึง อำนาจของผู้ทรงสิทธิในการดำเนินการและแสวงหาประโยชน์แต่ผู้เดียว ซึ่งใช้ยื่นต่อบุคคลได้ทุกคน รวมถึงอำนาจในการอนุญาตหรือปฏิเสธต่อการที่บุคคลอื่นดำเนินการหรือแสวงหาผลประโยชน์เช่นเดียวกับตนเองตัวอย่างเช่น ทรัพย์สินสิทธิ เป็นต้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษา วิเคราะห์และทำความเข้าใจสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายของประเทศต่างๆ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

1.2.2 เพื่อศึกษา วิเคราะห์และทำความเข้าใจสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายของประเทศไทย

1.2.3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายของประเทศต่างๆ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของประเทศไทย

1.2.4 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเกณฑ์การฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรของประเทศไทย ในอันที่จะทำให้สาธารณชนมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรได้อย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตร

1.2.5 เพื่อหาแนวทางที่สาธารณชนจะสามารถใช้สิทธิภายใต้กฎหมายอื่นเพื่อเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตร ในระหว่างที่กฎหมายสิทธิบัตรของไทยยังไม่ให้สิทธิในการเข้าถึงจุลชีพดังกล่าว

1.3 สมมุติฐานของการวิจัย

กฎหมายสิทธิบัตรไทยกำหนดให้มีการฝากจุลชีพที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์เพื่อการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์อย่างสมบูรณ์และชัดเจน อันจะทำให้สังคมไทยมีโอกาสเรียนรู้และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการประดิษฐ์ใหม่ได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตร แต่กฎหมายสิทธิบัตรไทยยังไม่ได้กำหนดขั้นตอน รายละเอียด และข้อปฏิบัติอื่นสำหรับการฝากจุลชีพ ซึ่งผู้ขอรับสิทธิบัตรหรือเจ้าของสิทธิบัตรจำเป็นต้องดำเนินการรวมถึงผลของการไม่ปฏิบัติตามเกณฑ์ดังกล่าว เพื่อให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพดังกล่าวได้ ส่งผลให้สาธารณชนไม่มีโอกาสเรียนรู้และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการประดิษฐ์ที่เกี่ยวกับจุลชีพที่ถูกฝากเพื่อการขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย

ดังนั้น กฎเกณฑ์การฝากจุลชีพของไทยจึงสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้สาธารณชนมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพดังกล่าว เพื่อเรียนรู้และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการประดิษฐ์ใหม่ดังกล่าวได้อย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตร

1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในงานวิจัยฉบับนี้มีขอบเขตการศึกษาวิจัยดังนี้

1.4.1 การศึกษากรอบแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตร โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

1.4.1.1 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาและสิทธิบัตร

1.4.1.2 การศึกษาความหมายและความสำคัญของข้อมูลสิทธิบัตร การใช้ประโยชน์จากข้อมูลสิทธิบัตร และสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงข้อมูลสิทธิบัตร

1.4.1.3 การศึกษาสิทธิบัตรเกี่ยวกับจุลชีพและการฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตร

1.4.2 การศึกษาและวิเคราะห์สิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทย ดังนี้

1.4.2.1 สิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกา และยุโรป

1.4.2.2 สิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในข้อตกลงระหว่างประเทศ ได้แก่ สนธิสัญญากรุงบูดาเปสต์ว่าด้วยการจัดตั้งระบบรับฝากจุลชีพระหว่างประเทศเพื่อกระบวนการในการขอรับสิทธิบัตร (Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purpose of Patent Procedure 1977) และกฎเกณฑ์ภายใต้สนธิสัญญากรุงบูดาเปสต์ฯ

1.4.3 การศึกษาและวิเคราะห์สิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรของประเทศไทย ทั้งภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของไทยและกฎหมายอื่น เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากฎเกณฑ์การฝากจุลชีพฯ เพื่อให้สาธารณชนมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพดังกล่าวภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของไทย และเพื่อหาแนวทางในการใช้สิทธิดังกล่าวของสาธารณชนภายใต้กฎหมายอื่นในระหว่างที่กฎหมายสิทธิบัตรของไทยยังไม่มีกฎระเบียบที่ส่งเสริมให้สาธารณชนใช้สิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพดังกล่าวได้จริง

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้ใช้การวิจัยเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หนังสือตำรา บทความ วารสารและข้อเขียนทางวิชาการ รวมทั้งข้อมูลที่ได้ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) หรือตามเว็บไซต์ (Website) ต่าง ๆ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

1.6.1 การวิจัยนี้ทำให้ทราบสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

1.6.2 การวิจัยนี้ทำให้ทราบสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายสิทธิบัตรและกฎหมายอื่นของประเทศไทย

1.6.3 การวิจัยนี้ทำให้ทราบความแตกต่างของสิทธิของสาธารณชนในการเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายสิทธิบัตรของไทย

1.6.4 การวิจัยนี้ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนากฎเกณฑ์การฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตรของประเทศไทย ในอันที่จะทำให้สาธารณชนมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตรได้อย่างแท้จริงตามหลักกฎหมายสิทธิบัตร

1.6.5 การวิจัยนี้ทำให้ทราบแนวทางที่สาธารณชนสามารถใช้สิทธิภายใต้กฎหมายอื่นเพื่อเข้าถึงจุลชีพที่ถูกฝากไว้เพื่อการขอรับสิทธิบัตร ในระหว่างที่กฎหมายสิทธิบัตรของไทยยังไม่ให้สิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากจุลชีพดังกล่าว

1.7 นิยามศัพท์

เนื่องจากการศึกษาวิจัยนี้เกี่ยวกับความรู้เฉพาะทางในหลายแขนง ดังนั้นผู้เขียนจึงได้อธิบายนิยามศัพท์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ไว้ก่อนอย่างคร่าวๆ โดยเรียงตามลำดับตัวอักษร เพื่อให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของงานวิจัยนี้ได้ง่ายยิ่งขึ้นก่อนที่ผู้เขียนจะได้อธิบายอย่างละเอียดต่อไปในเนื้อหาของงานวิจัย

ทั้งนี้ นิยามศัพท์ต่างๆ เหล่านี้ เกิดจากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้ากฎหมายและหนังสือตำรา รวมทั้งข้อมูลที่ได้ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) หรือตามเว็บไซต์ (Website) ต่างๆ และนำมาอธิบายสรุป

1. การฝากจุลชีพเพื่อการขอรับสิทธิบัตร หมายถึง การฝากจุลชีพไว้กับสถาบันรับฝากเก็บจุลชีพ และนำหลักฐานการรับฝากมาขึ้นประกอบคำขอรับสิทธิบัตร

2. ข้อถือสิทธิ หมายถึง ขอบเขตของสิทธิที่ประสงค์จะขอรับความคุ้มครอง ซึ่งผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องระบุในคำขอรับสิทธิบัตร โดยแสดงสาระสำคัญของการประดิษฐ์และขอบเขตการสงวนสิทธิห้ามมิให้บุคคลอื่นแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการละเมิดสิทธิบัตรของผู้ทรงสิทธิบัตร¹⁸ ดังนั้น หากผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องการขอถือสิทธิเรื่องใดก็จะต้องเปิดเผยสาระสำคัญของการประดิษฐ์ดังกล่าว

3. ข้อมูลสิทธิบัตร หมายถึง ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารประกอบการขอรับสิทธิบัตร และสิทธิบัตร ข้อมูลดังกล่าวรวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับนักประดิษฐ์ คำขอรับสิทธิบัตร และเจ้าของสิทธิบัตร คำอธิบายรายละเอียดของสิ่งประดิษฐ์ที่อ้างสิทธิและการพัฒนาที่เกี่ยวข้องในด้านเทคโนโลยีและรายการข้อถือสิทธิที่ระบุถึงขอบเขตของการคุ้มครองสิทธิบัตรที่ผู้ขอรับสิทธิบัตรร้องขอ¹⁹

4. จุลชีพ (จุลินทรีย์/จุลชีวัน/Microorganisms) หมายถึง สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กมาก มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ต้องดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ และส่วนมากมีเซลล์เดียว²⁰

5. ชีววัตถุ (Biological Materials) หมายถึง วัตถุใดๆ ซึ่งบรรจุข้อมูลทางพันธุกรรมและสามารถจำลองตัวเองหรือถูกผลิตซ้ำได้ในระบบของสิ่งมีชีวิต (Biological System)²¹ ดังนั้น โดยทั่วไป ชีววัตถุ (Biological Materials) จึงมีความหมายกว้างกว่า จุลชีพ (Microorganisms)

6. ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึง สิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคล รวมทั้งการประดิษฐ์ (Inventions) การออกแบบ (Designs) เครื่องหมายการค้าและบริการ (Trade and Service Marks) สิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) และการแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Idea) เป็นต้น สิทธิดังกล่าวเป็นทรัพย์สิน (Jus In Rem) ซึ่งผู้ทรงสิทธิสามารถจำหน่ายโอนหรือก่อให้เกิด

¹⁸ กรมทรัพย์สินทางปัญญา. *ข้อถือสิทธิ คืออะไร*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ipthailand.go.th>.

¹⁹ The World Intellectual Property Organization (WIPO). *Frequently Asked Questions: Patents*. (Online). Available from: http://www.wipo.int/patents/en/faq_patents.html.

²⁰ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

²¹ Implementing Regulations to the Convention on the Grant of European Patents

การประดิษฐ์คิดค้นใดๆ ก็ได้²² ทรัพย์สินทางปัญญาแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property) และลิขสิทธิ์ (Copyright)²³

7. ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property) หมายถึง สิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ (Patents for Inventions) การออกแบบอุตสาหกรรม (Industrial Designs) เครื่องหมายการค้า (Trademarks) เครื่องหมายบริการ (Service Marks) แบบผังภูมิของวงจรรวม (Layout-Designs of Integrated Circuits) ชื่อทางการค้า (Commercial Names and Designations) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) และการคุ้มครองการแข่งขันอันที่ไม่เป็นธรรมในทางการค้า (Protection Against Unfair Competition)²⁴

8. เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) หมายถึง เทคโนโลยีซึ่งนำเอาความรู้ทางด้านต่างๆ ของวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับสิ่งมีชีวิตหรือชิ้นส่วนของสิ่งมีชีวิต หรือผลผลิตของสิ่งมีชีวิต เพื่อประโยชน์ในการผลิตสินค้าหรือบริการ หรือเพื่อใช้ประโยชน์เฉพาะอย่างในทางด้านต่างๆ เช่น ด้านการเกษตร ด้านอาหาร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านทางการแพทย์ ฯลฯ²⁵

9. สิทธิบัตร (Patents) หมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้แก่ปัจเจกชนเพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์คิดค้น และสิทธิในการแสวงหาประโยชน์แต่ผู้เดียวตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ เมื่อผู้ขอรับสิทธิบัตรได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎหมาย โดยมีระยะเวลาการคุ้มครองหรือการให้สิทธิดังกล่าวเป็นกำหนดระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ซึ่งโดยทั่วไปคือ 20 ปี²⁶

10. สถาบันรับฝาก (Depositary) หมายถึง ศูนย์รวบรวมเชื้อ (Culture Collection) ซึ่งเปิดให้บริการรับฝากจุลชีพ (Microorganisms) หรือชีววัตถุ (Biological Materials)

11. สถาบันรับฝากระหว่างประเทศ (International Depositary Authority: IDA) หมายถึง สถาบันรับฝากภายในรัฐภาคีของสนธิสัญญากรุงบูดาเปสต์ว่าด้วยการจัดตั้งระบบรับฝากจุลชีพระหว่างประเทศเพื่อกระบวนการในการขอรับสิทธิบัตร (Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purposes of Patent Procedure

²² จักรกฤษณ์ ควรวจน์. (2544). *กฎหมายสิทธิบัตร [แนวความคิดและบทวิเคราะห์] แก้ไขเพิ่มเติมและปรับปรุงใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 1-3.

²³ World Intellectual Property Organization. (2016). *Understanding Industrial Property* (2 nd editions). Switzerland: WIPO Publication. Page 6.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

²⁵ Thaibiotech.info. *เทคโนโลยีชีวภาพ คือ อะไร*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.thai biotech.info/what-is-biotechnology.php>.

²⁶ จักรกฤษณ์ ควรวจน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 11.

1977) ซึ่งได้รับสถานะเป็นสถาบันรับฝากระหว่างประเทศและปฏิบัติหน้าที่ตามสนธิสัญญาดังกล่าว²⁷

12. สาธารณชน หมายถึงประชาชนทั่วไป²⁸

13. สำนักงานสิทธิบัตร (Patent Office) หมายถึง หน่วยงานของรัฐบาลที่พิจารณาอนุมัติสิทธิบัตร²⁹

14. ศูนย์รวบรวมเชื้อ (Culture Collection) หมายถึง องค์กรหรือหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์ในการรวบรวม (Collecting) การเก็บรักษา (Maintaining) และจำหน่าย (Distributing) จุลชีพ (Microorganisms) หรือชีววัตถุ (Biological Materials)³⁰

²⁷ World Intellectual Property Organization. *Introduction to Budapest Treaty*. (Online). Available from: <http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/registration/budapest/guide/pdf/introduction.pdf>.

²⁸ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/>.

²⁹ The Free Dictionary by Farlex. *Patent Office*. (Online). Available from: <https://www.thefreedictionary.com/patent+Office>.

³⁰ Federico Uruburu. *History and services of culture collections*. (Online). Available from: <http://www.im.microbios.org/articles0203/2003/june/04%20Uruburu.pdf>.